

Karakteristike socioloških radova*

ŽELJKA ŠPORER

Rudarsko geološko naftni fakultet
Zagreb

UDK: 001.8

167/168:316

Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 01. 09. 1989.

Znanstvena produkcija uvijek je odraz dominirajuće znanstvene klime i znanstvenih utjecaja koji vladaju određenom sredinom. Znanost ne djeluje neovisno i samostalno već je pod jačim ili slabijim utjecajem političkog sistema i općeg stupnja razvijenosti nekog društva. Element političkog utjecaja snažniji je u totalitarnim sistemima pa je i njihov utjecaj na znanstvenu produkciju pogubniji za razvoj posebno društvenih znanosti.

Objavljeni znanstveni radovi u tri jugoslavenska sociološka časopisa predmet su strukturalne analize koju provodimo u ovom radu za razdoblje 1972-1987. g. Definirane su dvije grupe karakteristika koje određuju znanstvenu usmjerenost sociološkog rada. Prvo, to je tematska usmjerenost rada (opća sociologija, posebne sociologije ili interdisciplinarni rad) a drugo, tip sociološkog rada (teorijski, istraživački i metodološki rad). Osim usmjerenosti rada analiziraju se i kvalitativna obilježja različitih tipova socioloških radova. Ovi podaci ukazuju na stupanj razvijenosti i smjer u kojem se sociologija u Jugoslaviji razvija pod utjecajem društveno-političke klime.

Analiza nekih socijalnih obilježja autora znanstvenih radova signalizira o utjecaju koji organizacija ima na znanstvenu produkciju, ali i o utjecaju različitih sredina u Jugoslaviji na znanstvenu produkciju.

Ovaj rad pokazuje da u strukturi socioloških radova nema promjena u vremenu. Postoji stalna apsolutna dominacija teorijskih radova i to jednog tipa teorijskog rada, što upućuje na visoku uniformnost ovakove teorijske produkcije, ali i na upitnu aplikabilnost tih radova za istraživanja. Istraživačkih radova ima znatno manje i nižeg su znanstveno spoznajnog dometa.

Možemo primjetiti da postoje ustvari dvije paralelne sociologije; teorijska i istraživačka, među kojima nema dodira i očekivanog nužnog prožimanja. Te dvije sociologije se visoko toleriraju (nema nikakvih polemika među njima o upitnosti jedne ili druge), i visoko se ignoriraju (ne upotrebljavaju međusobna dostignuća i rezultate).

Indikator relativno niskog stupnja znanstvene razvijenosti jugoslavenske sociologije je izostanak konzistentne preskripcije u opremanju znanstvenih radova i mala prisutnost koautorskih radova.

Posljedice ovakovog razvoja i stanja za sociologiju kao znanost su pogubne. Ukoliko nema prožimanja teorije i empirije što je osnovni smisao svake znanosti pa i sociologije, onda nema uvjeta za daljnji znanstveni razvoj.

Diskusije o sociologiji u sociologiji prate sociološku produkciju od njenog nastanka do danas. Sociolozi su posvetili zavidno mnogo pažnje i znanstvenog interesa samoanalizi, tj. analiziranju karakteristika razvoja sociološke znanosti, njene društvene uvjetovanosti te ciljevima i smislu sociološkog rada, (L. Reynolds, J. Reynolds, 1970., A. McClung Lee, 1986). Mogli bismo ustvrditi da je karakteristika svake mlade discipline u procesu svoga etabliranja da diskutira o sebi posebno o svojoj metodologiji, kako bi se jasno razgraničila od srodnih disciplina i osvijestila svoju specifičnost.

U diskusijama o sociologiji postoje mnoga razmimoilaženja na čisto teorijskoj razini, ali i ona koja su kontaminirana ideološko-političkom orijentacijom kao što je kod nas prisutna

---

* Programe i kompjutersku obradu podataka u ovom radu načinila je mr. Bojana Trninić-Rada.

podjela na tzv. buržuatsko-gradansku i marksističku sociologiju (R. Rizma, 1975). Legitimnost te podjele pokazuje i Statut JUS-a (1985) u kojem se navodi da je to udruženje marksističkih sociologa, što znači da se samo marksistička orijentacija priznaje kao legitimna u profesionalnom udruženju. Najnoviju tipologiju na tu temu unutar marksističke varijante jugoslavenske sociologije nudi nam Gredelj (1988), navodeći da postoji »linija koja razdvaja takozvani 'antropološki marksizam' i takozvani 'naučni marksizam' obilježavajući 'radikalno-kritičku' i 'afirmativno lojalističku' orijentaciju u sociologiji».

Osim čisto teorijskih razmimoilaženja, polemike u sociologiji o sociologiji vode se i na liniji vrijednosne opredjeljenosti. Tako najčešće imamo dva oprečna stava: o potrebi vrijednosne neutralnosti i vrijednosne angažiranosti sociologije. Dileme postoje i u pogledu uloge i mjesta sociološkog rada u društvu, te se često govori o socijalnom inženjeringu nasuprot kritičkoj sociologiji.

Razlog tim dilemama u sociologiji treba potražiti u specifičnom položaju sociološke znanosti (K. Levski, 1970). Predmet sociološkog izučavanja i saznanja je društvo, a sociologija i sociolozi ujedno su i sami dio tog društva. Visoki stupanj društvene determiniranosti sociološkog saznanja i djelovanja je nezaobilazna činjenica za sociologiju s kojom joj se valja nositi. Taj specifičan položaj sociološke znanosti uvijek će producirati određenu vrstu dilema koje su manje plodne za spoznaju, ali su važne u djelovanju i usmjeravaju razvoj.

Ovaj rad neće se posebno baviti ovim dilemama. Navodim ih zbog toga jer stupanj prisutnosti nekih teorijskih, vrijednosnih ili radnih orijentacija, bitno određuje znanstveno profesionalnu klimu unutar neke znanstvene zajednice. Takva klima jasno se odražava u znanstvenoj produkciji (znanstvenih časopisa), i dugoročno utječe na smjer (orijentaciju) pa i na brzinu razvoja znanosti i profesije, a to jest upravo predmet ovog rada.

Ben-David (1986) navodi dva dominantna pristupa pri sociološkom proučavanju znanosti. Prvi je interakcijski pristup koji je usmjeren na traženje komunikacijskih veza i utjecaja znanstvene zajednice na znanstvenu produkciju. Drugi pristup je institucionalni, tj. koliko globalno društvo (ekonomski, politički, vrijednosni i ideološki sistem) djeluje na znanost općenito. Predmet analize sociologije znanosti može biti pojmovno, logička, tematska struktura znanosti ili organizaciona struktura znanstvene djelatnosti. Interakcionim efektom ovih dviju dimenzija dobivamo četiri pristupa izučavanja sociologije znanosti.

		Pristupi	
		Interakcijski	Institucionalni
Predmet	Struktura znanosti	1	2
	Institucionalna struktura	3	4

Prvi (1) pristup izučavat će utjecaj znanstvene zajednice na strukturu, tematsku usmjerenost, kategorijalni aparat znanstvene produkcije. Tražit će različite tipove komunikacijskih veza (npr. citatnom analizom) koje postoje u znanstvenoj produkciji i kakva znanstvena i profesionalna orijentacija dominira u nekoj sredini.

Drugi (2) pristup objašnjava strukturu, razvoj, teorijsku i tematsku usmjerenost, parametrima društvenog sistema u kojem neka znanstvena produkcija djeluje.

Treći pristup (3) izučava organizacionu strukturu znanstvene djelatnosti i kako ona utiče na komunikacije u znanosti, na povezanost znanstvenih jedinica i uspješnu produkciju.

Četvrti (4) pristup ukazuje na vezu između karakteristika društvenog sistema i načina na koji je organizirana znanstvena djelatnost.

U radovima jugoslavenskih sociologa o sociologiji u nas javlja se teza o zaostajanju i stagnaciji sociologije (Županov, 1980, Sekulić, 1979, Rus, 1981, Bernik, 1985). Sve ove radove karakterizira teorijska elaboracija ove »dijagnoze« bez empirijske potvrde.

Sekulić (1979) polazi od dihotomije teorijskih i empirijskih radova u sociologiji. Sačinjava tipologiju tih radova i ukazuje na međusobnu uvjetovanost teorijskih i empirijskih radova za daljnji razvoj sociologije. Po njemu glavni razlog za zaostajanje sociologije u nas treba potražiti u takvim tipovima teorijskih socioloških radova koji ne mogu poslužiti za empirijska istraživanja.

Županov (1980) ukazuje da nepovoljna društvena klima pogubno utiče na sociologiju, posebno ukoliko sociologija kao znanost u datom društvu nema duge tradicije. Politička dominacija marksizma determinira teorijske pristupe u društvenim znanostima. Opća sociologija bazirana na dominaciji jednog pristupa ne može poslužiti za razvoj posebnih sociologija.

Ovi radovi spadaju u tip analize koji smo opisali pod 1 i 2 kod Ben-Davuda (1986). Time što se prvi uglavnom bavi logičkom strukturom sociološke znanosti, a drugi njenom društvenom uvjetovanošću. Zajedničko im je traženje elemenata koji stimulatивно ili destimulatивно djeluju na razvojne procese u sociologiji posebno u nas.

Radovi ovih sociologa poslužili su kao teorijski okvir za ovo istraživanje koje će prema navedenoj tipologiji spadati u tip 1 i 2. Za razliku od mnogih drugih radova na ovu temu teorijska elaboracija u ovim radovima omogućila je operacionalizaciju za empirijsko istraživanje.

U sociologiji kao i u drugim znanostima znanstvenoprofesionalni časopisi predstavljaju osnovni kanal znanstvene i stručne komunikacije. Članci u časopisu su najsvježije informacije i rezultati dostignuti u nekoj znanosti. Analiza članaka objavljenih u znanstvenom časopisu ukazuje na određena usmjerenja i razvojne trendove u toj znanosti. Tako istraživanje objavljenih radova u sociološkim časopisima (Julija S. Brown, Brian G. Gilmartin, 1969) pokazuje da dolazi do promjena u generalnoj orijentaciji socioloških radova. U funkciji vremena pada zastupljenost teorijskih članaka, a raste broj istraživačkih te dolazi do promjene u temama i sferama znanstvenog interesa. Mijenja se orijentacija istraživačkih radova tako da sve više prevladavaju kvantitativne studije, a malo je kvalitativnih studija i deskripcija. Formalne karakteristike rada idu u smjeru više koautorstva, više »čistih« sociologa među autorima.

Sve više istraživačkih radova i to kvantitativnih studija u sociološkim časopisima, ukazuje na snažan razvoj metodologije, istraživačkih tehnika i metoda. Razvija se striktna znanstvena procedura, više ili manje određeni standardi koje treba poštivati u istraživanju. Standardizacija istraživačkog postupka prisutna je u svim znanostima. Što se neka znanost više razvija, to su više preskribirani istraživački standardi. Poštivanje tih standarda osigurava istraživačkim rezultatima priznatost u znanstvenim krugovima. Tu sudbinu znanstvenog razvoja prolazi i sociologija.

Znanstveni rad, istraživanja postaju sve kompleksnija; za njih je potrebno ne samo bazično profesionalno obrazovanje već i uža specijalizacija. Tim radom se ne mogu baviti laici ili pripadnici srodnih profesija. Što je neka znanost i profesija više razvijena to je mogućnost da nestručnjaci publiciraju u znanstvenim časopisima minimalna. Stoga je i razumljiv nalaz da u funkciji vremena broj nesociologa koji objavljuju u sociološkim časopisima drastično pada.

Radovi koji se objavljuju sve su kompleksniji, kvalitetniji i često komparativne i longitudinalne studije. Takove radove teško da može producirati jedan pojedinac pa je koautorstvo nužna posljedica rastuće kompleksnosti u razvijenim znanostima

CILJ RADA

Cilj ovog rada je da sačinjenom tematsko-strukturalnom analizom članaka objavljenih u sociološkim časopisima otkrije osnovne karakteristike socioloških radova kod nas. Znanstveno profesionalna klima koja dominira u nekoj zajednici očituje se u uređivačkoj politici pojedinih časopisa. Zbog toga će analiza biti vršena i po časopisima. Osnovna hipoteza je: da u funkciji vremena nema promjena u teorijskim orijentacijama i strukturi empirijskih radova u jugoslavenskoj sociologiji. Ovdje polazim od stava da ukoliko nema promjena koje iniciraju razvoj onda se radi o stagnaciji.

UZORAK

Osnovna jedinica analize su objavljeni članci u tri sociološka časopisa. Dva časopisa su jugoslavenskog nivoa to su »Sociologija« (izlazi u Beogradu) i »Sociologija sela« (izlazi u Zagrebu), a jedan je na nivou republičkog profesionalnog udruženja, to je »Revija za sociologiju« (izlazi u Zagrebu). Vremenski raspon u kojem su analizirani odabrani časopisi određen je prema vremenu kada je počela izlaziti »Revija za sociologiju«, časopis Sociološkog društva Hrvatske tj. od 1972. do 1987. g.

Časopisi	Vrijeme	Broj članaka
Revija za sociologiju	1972—1987	184
Sociologija sela	1972—1987	241
Sociologija	1972—1987	391
Ukupno	16 godina	816

STRUKTURA I OPERACIONALIZACIJA POJMOVA

1. Premda je opće prihvaćeno u sociologiji da postoji jedinstvo teorije i istraživanja te da istraživanje bez teorijske podloge uglavnom ostaje na razmrvljenoj deskripciji, a teorija bez empirije je kao tvrdnja bez dokaza ili (M. Blumer, 1989, 412) »Kantova misao da je percepcija bez koncepcije slepa, a koncepcija bez percepcije prazna«, ovaj stav u nekim sociologijama ostaje deklarativan. Umjesto toga u sociološkoj produkciji možemo naći isključivo teorijske ili empirijske radove. Najopćenitije možemo govoriti o »tri tipa socioloških radova,« to su: teorijski, istraživački i metodološki radovi.

1.1. **Teorijski rad** bio bi onaj tip rada koji analizira neku pojavu, polemizira s nekim radovima, tipologizira probleme, pristupe, definira pojmove i traži veze među njima, a da nigdje ne vrši provjeru svoje teorijske elaboracije. Ovdje ne spadaju povijesni radovi koji kroz povijesnu dokumentaciju istražuju i analiziraju neku pojavu ili nekog autora. Sekulić (1979) sačinio je tipologiju teorijskih radova prema stupnju složenosti slijedeći Mertona (1967) i Zetteberga (1965), i dobio tri grupe teorijskih radova.

Prvi tip teorijskog rada je »sociološki kriticizam«. Tu spadaju radovi koji komentiraju, kritički razmatraju, sintetiziraju sve što je napisano o nekom problemu, o nekim shvaćanjima, pristupima i teorijama u sociologiji, te historijskoj perspektivi nekog problema ili teorijske orijentacije.

Drugi tip je »sociološka taksonomija«. Tu spadaju radovi koji se bave definiranjem osnovnih pojmova, tipologizacijom, klasifikacijom, što je osnovni uvjet za istraživanje.

Treći tip su »propozicioni radovi« koji pokušavaju utvrditi relacije među fenomenima koje promatraju i traže opću zakonitost. Navedena tipologija poslužit će nam da otkrijemo koje tipove teorijskih radova nalazimo u jugoslavenskoj sociologiji i kakova je njihova distribucija. Na taj način otkrit ćemo smjer razvoja teoretskih radova u nas, njihovu teorijsku razinu što će ukazivati koliko je postojeća teorijska sociologija stimulativna i adekvatna za istraživanja.

1.2. **Istraživački rad** je onaj tip sociološkog rada koji se temelji na metodološki preskribiranom prikupljanju podataka o nekom fenomenu, pojavi ili autoru. Istraživačke radove prema M. Olsen (1968.212.) grupirali smo u dvije dominantne skupine: deskriptivni i kauzalni rad.

Deskriptivno istraživanje utvrđuje postojanje neke pojave, opisuje njezino manifestiranje, strukturu te ukazuje na postojanje veze između dva parametra promatranog fenomena. To je istraživanje koje pokazuje kakav je socijalni fenomen koji se istražuje.

Kauzalno istraživanje utvrđuje cijeli niz veza među promatranim parametrima kao i stupanj značajnosti tih veza te traži ili upućuje na zakonitosti među socijalnim fenomenima. To je dakle istraživanje koje pronalazi uzročno-posljedične i funkcionalne veze među pojavama i ukazuje koje elemente još treba istražiti da bi se promatrani fenomen shvatio.

Zastupljenost deskriptivnih i kauzalnih istraživanja u ukupnoj istraživačkoj produkciji, upućuje na kvalitetu istraživačkih radova, a time i na stupanj opće razvijenosti neke sociološke produkcije.

Kvalitetu istraživačkog rada možemo odrediti i prema prisutnosti već standardiziranih elemenata u istraživačkim sociološkim radovima. Standardni elementi koji se očekuju u istraživačkom radu su slijedeći:

Prvo, da rad počiva na određenoj teoriji ili teorijama. Ovdje treba razlikovati one istraživačke radove koji za teorijski okvir uzimaju postojeće globalne sociološke teorije, provjeravajući ih ili neke dijelove unutar njih.

Drugi sastavni dio istraživanja je teorijsko-pojmovna konceptualizacija. To znači definiranje i operacionalizacija osnovnih pojmova često u okviru i u skladu s navedenom teorijom tzv. srednjeg dometa (Merton, 1967).

Treći dio istraživačkog rada sastoji se u postavljanju hipoteza nastalih na temelju dosadašnjih istraživanja, koje treba u radu dokazati ili opovrgnuti.

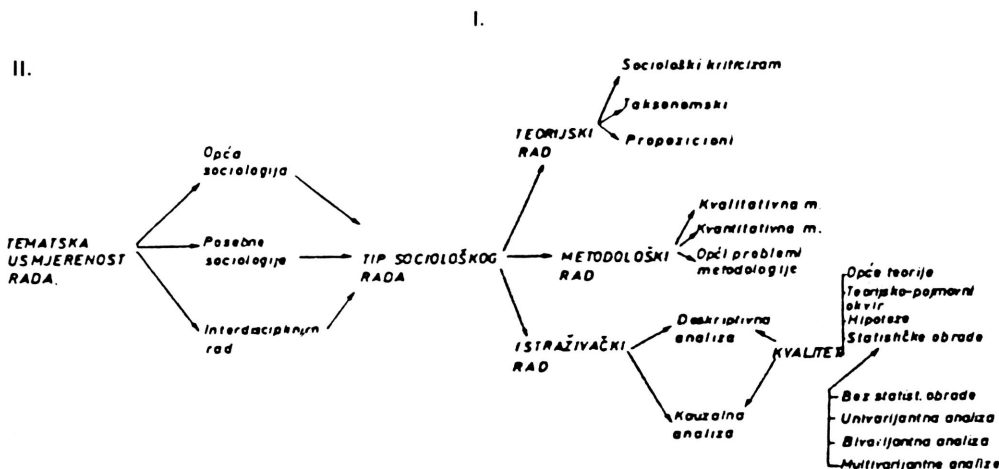
Istraživački podaci podvrgavaju se različitim stupnjevima obrade. Mežemo podatke obraditi univarijantno, bivarijantno ili multivarijantnom statistikom. Viši stupanj statističke obrade podataka omogućuje ukrštanje većeg broja varijabli i time povećava kompleksnost pitanja na koje možemo dati odgovor.

Izostanak nekog od standardnih elemenata u istraživačkom postupku nužno snižava znanstveni domet i kvalitetu istraživačkog rada.

1.3. Treća skupina socioloških radova su **metodološki radovi**. To su radovi kojima se ispituje logika istraživačkog postupka, veze između operacionaliziranih pojmova i mjernog instrumentarija, te logika rezultata mjernog instrumentarija. Metodološki radovi mogu se grupirati u tri skupine: — prvo su radovi koji se bave kvantitativnom metodologijom, tj. usavršavanjem i logikom mjernog instrumenta, — zatim radovi koji se bave kvalitativnom metodologi-

jom i etnometodologijom, — te možemo govoriti o onom tipu metodološkog rada koji se bavi općim metodološkim problemima, a to znači vezom između teorije i operacionalizacije.

Model strukture socioloških radova

2. Druga grupa podataka koji ukazuju na smjer razvoja i karakteristike neke sociologije su podaci o **tematskoj ili predmetnoj usmjerenosti socioloških radova**. Naime, u ranijim fazama razvoja sociologije dominiraju teme iz opće sociologije. Što se sociologija više razvija kao znanost to se oformljuje više tzv. posebnih sociologija koje se bave pojedinim specifičnim fenomenima društva, ili dolazi do višeg nivoa specijalizacije. »Jedan sociolog u današnje vrijeme može da zna dosta samo o malom broju ljuspica« (M. Bulmer, 1989, 409). Zbog toga je posebno važno znati koliko objavljenih radova je iz opće sociologije, a koliko ih je iz posebnih sociologija i koje su to posebne sociologije koje se najviše razvijaju, tj. koji su to socijalni fenomeni koji se najčešće znanstveno tretiraju.

Osim rastuće specijalizacije u razvijenim sociologijama imamo u nekim oblastima trend visoke interdisciplinarnosti (M. Bulmer, 1989, 410). Prisutnost interdisciplinarnih radova u sociološkim časopisima treća je alternativa za svrstavanje objavljenih radova i pokazuje u kojoj mjeri su sociološki časopisi otvoreni za druge srodne discipline.

Radovi koji spadaju u **opću sociologiju** su oni koji se bave nekim općim generalnim pitanjima razvoja društva, socijalnih fenomena, grupnog ponašanja, stavovima ili oni radovi koji zbog svoje širine u pristupu detektiranju nekog fenomena uzimaju veći broj perspektiva promatranja pa ih se ne može svrstati u jednu posebnu sociologiju (npr. kao što je rad o etničkoj pripadnosti, socijalna struktura i kriminalitet u urbanim sredinama).

Radovi iz **posebne sociologije** određuju se prema dominantnom problemu koji se analizira u okviru teorija karakterističnih za tu posebnu sociologiju.

Interdisciplinarni radovi su oni gdje se jednom problemu prilazi s stanovišta više znanstvenih disciplina ili gdje postoji takav problem koji nije pokriven ni sa jednom postojećom disciplinom.

3. Treća grupa podataka koji su indikativni za znanstvenu produkciju su podaci o **karakteristikama autora**. Podaci o autorima do kojih se može doći iz članka su: organizacija u kojoj autor radi (matični fakultet, ostali fakulteti, institut, društveno-političke organizacije, privredna organizacija itd.), mjesto gdje autor radi (grad, republika) i spol. Naime ti podaci koliko god nedostadni za detaljniju analizu, npr. dobi (Zuchermman H., 1972) ili profesionalnog obrazovanja autora, ipak mogu poslužiti za otkrivanje institucija iz kojih se regrutiraju autori te kakav kvalitet ili orijentacija dominira kod autora s obzirom na organizacije iz kojih dolaze. Ovi podaci poslužiti će nam za prostorno (geografsko) otkrivanje znanstvenih enklava (iz kojih republika i gradova su autori) i znanstvene klime ili orijentacije koja dominira u tim enklavama.

4. Četvrta grupa podataka odnose se na **formalne karakteristike rada**. Ovdje prvenstveno mislim na koautorstvo.

Koautorstvo upućuje na opsežnije i kompleksnije radove (posebno istraživačke), na određeni tip timskog rada koji je sve prisutniji u suvremenoj znanosti općenito, a time i na veći stupanj razvijenosti neke znanosti.

Preskripcije koje časopisi propisuju kako rad treba biti znanstveno opremljen indikator je stupnja razvijenosti neke znanosti. Što je znanost više razvijena, to su preskripcije češće navedene i strože ih se pridržava. S druge strane, način pisanja referenci može poslužiti i kao indikator utjecaja iz vana, tj. iz drugih vanjskih časopisa.

RADNE HIPOTEZE

Sociologija u jugoslavenskom društvu spada u one znanosti koje po vremenu znanstvene i profesionalne oformljenosti kroz visokoškolski obrazovni sistem (tj. kada počinje obrazovati sociologe kao samostalnu profesiju), je mlada znanost i profesija. Društvena uvjetovanost formiranja sociologije u nas (Županov, Šporer, 1984), iz filozofije i uz marksizam (poslije drugog svjetskog rada), ostavlja dug trag na sociološku produkciju. Relativno mlada, neprepoznatljiva znanost i profesija, bez tradicije, pod snažnim utjecajem političke klime, sociologija u Jugoslaviji se nalazi u ranijim fazama razvoja nego u nekim drugim društvima.

U skladu s ovim uvidima, a prema navedenoj strukturi i tipologiji socioloških radova možemo postaviti sljedeće radne hipoteze:

- H1 U jugoslavenskoj sociološkoj produkciji dominiraju teorijski radovi, koji su **neadekvatna** podloga za istraživanja.
- H2 Istraživački radovi su prvenstveno deskriptivni nižeg stupnja spoznajnog dometa, bez prisutnosti standardnih elemenata u istraživačkom postupku.
- H3 Metodološki radovi u sociološkim časopisima gotovo da i ne postoje.
- H4 Tematska usmjerenost socioloških radova ne pokazuje visoku specijalizaciju i raznovrsnost tema kojima se bavi.
- H5 Krajem 70-tih godina dolazi do stagnacije u jugoslavenskoj sociologiji (V. Rus, 1981).
- H6 Koautorstva u sociološkim časopisima nema.

INTERPRETACIJA REZULTATA

Promatrajući tri analizirana časopisa, uočavamo da postoji očita razlika među njima s obzirom na tipove rada koji se u časopisima objavljuju. »Sociologija« je časopis u kojem se prvenstveno objavljuju teorijski radovi (73,66%), a »Sociologija sela« objavljuje više istraživačkih radova (54,36%). Ova dva časopisa su dijametralno različita po profilu socioloških radova koje objavljuju. »Revija za sociologiju« časopis je koji se svojim profilom striktno ne

definira za jedan tip socioloških radova već se približava prosjeku prva dva časopisa: ima 60,33% teorijskih radova i 27,72% istraživačkih, ali i 11,96% metodoloških radova kojih u ostalim časopisima gotova da i nemamo (Tabela 1).

Tabela 1

T I P R A D A	Tipovi socioloških radova po časopisima u %			
	Č A S O P I S I			
	Revija za sociologiju	Sociologija sela	Sociologija	Ukupno
Teorijski	66,33	43,98	73,66	61,89
Metodološki	11,96	1,66	2,05	4,17
Istraživački	27,72	54,36	24,30	33,95
	100	100	100	100

$$(\chi^2 = 98,36398 > 9.4)$$

Očito možemo govoriti o različitim profilima časopisa na što nas upućuje i statistička veza (χ^2) između tipa sociološkog rad i promatranih časopisa. Možda to znači da imamo različite uređivačke politike. Ono što ipak upada u oči znamo da u sva tri časopisa imamo relativno visoku zastupljenost teorijskih radova kao i u ukupnom uzorku.

1.1. Teorijski radovi

Tabela 2

TIP TEORIJSKOG RADA	Tipovi teorijskih radova po časopisima u %			
	Č A S O P I S I			
	Revija za sociologiju	Sociologija sela	Sociologija	Ukupno
Sociološki kriticizam	81,98	93,33	84,41	85,71
Taksonomski	17,12	5,71	13,90	12,92
Propozicion.	0,9	0,95	1,69	1,37
	100	100	100	100

Postoji očita dominacija jednog tipa teorijskog rada u sva tri promatrana časopisa, a to su radovi koje smo definirali kao sociološki kriticizam. Takovi radovi čine 85,71% svih teorijskih radova, a u »Sociologiji sela« čine čak 93,33%. Na drugom mjestu su taksonomski radovi koji su sa 17,12% zastupljeni u »Reviji za sociologiju«, 13,9% u »Sociologiji«. Propozicionih radova gotovo da i nema. U apsolutnim brojevima ovi podaci izgledaju još drastičnije od svih 816 analiziranih radova 511 su teorijski radovi, a 438 spadaju u sociološki kriticizam. Dakle od svih analiziranih radova 53,67% čini jedan tip teorijskog rada koji dominira sociološkom produkcijom u Jugoslaviji.

Ovi rezultati potvrdili su postavljenu hipotezu H1 da u našoj sociološkoj produkciji dominiraju teorijski radovi i što više ukazali na jedan tip usmjerenja tih teorijskih radova.

Valjana interpretacija ovog nalaza traži odgovor na najmanje dvije skupine pitanja. Prva skupina odnosila bi se na probleme uzroka ove pojave, tj. zašto imamo takvu dominaciju teorijskih radova i to prvenstveno jednog tipa teorijskog rada. Koji su to povijesni i društveni

uzroci uvjetovali ovu pojavu? Kakvo je to znanstveno-profesionalno okruženje tj. dominantna profesionalna klima koja stvara ovakvu sociologiju?

Druga skupina problema vezana je za posljedice koje svaka dominacija, a posebno ovaj tip dominacije ostavlja na razvoj sociologije i na njenu profesionalizaciju.

Sociologija poslije drugog svjetskog rata u nas razvila se iz i uz filozofiju i to prvenstveno marksističku. Ta činjenica očito ostavlja dugotrajan pečat na sociološku produkciju u kojoj kako smo vidjeli dominiraju radovi koji su po svom profilu najbliži socialnoj filozofiji. Postojanje jake grupe filozofa i sociologa oko časopisa Praxis i njihove kritičke orijentacije na tragu i u okviru marksizma utječe na stvaranje određene orijentacije, znanstvene i profesionalne klime i u našoj sociologiji.

Moguće objašnjenje treba potražiti u globalnom društvenom sistemu čija ideološka osnova je marksizam pa se tako i od znanosti posebno društvenih znanosti očekuje isključivo marksistička orijentacija. Premda se nakon Bledskog kongresa otvara prostor i za različite interpretacije marksizma (dolazi i do legitimizacije pojedinih društvenih znanosti sociologije, politologije), ipak marksizam i dalje ostaje osnovna okosnica društvenih znanosti. »U stvari, marksistička kritika je dugo vremena bila ona doza osporavanja koja se jedino tolerira (Sesardic, 1988)«. Upravo ta kritička orijentacija koja jedino postoji i nevoljko se tolerira, u filozofskim i sociološkim krugovima postaje cijenjena i poželjna. Aktivizam svojstven marksističkoj orijentaciji dovodi do shvaćanja i prakticiranja sociologije (a možda i filozofije) kao aktivne političke kritike marksističke provenijencije. Ta dominantna poželjna orijentacija u znanstvenoj zajednici kao i društveni sistem koji još vjeruje (a nitko to i ne spori) da je u marksističkoj teoriji dano gotovo rješenje društvenog sistema, rezultira u sociologiji dominacijom teorijskih radova i to onog tipa koji je kritički orijentiran, tj. sociološkog kritičizma.

Posljedice su višestruke, prvo u domeni same sociologije kao znanosti, a drugo u procesu njene profesionalizacije.

Sociologija kao znanost, kako vidimo, ne razvija se ravnomjerno, a niti nema naznaka da nove spoznaje ubrzavaju njen daljnji razvoj. Ona ostaje u domeni teorije i to dominantno kritičke, čije mogućnosti su ograničenog dometa, naročito kao podloga za istraživanje. Izostanak teorijskih radova taksonomskog ili propozicionog tipa znači nedostatak upravo onih radova koji stimuliraju i omogućuju kvalitetna istraživanja. Istraživanja u znanosti su upravo onaj impuls koji ubrzava spoznaje i razvoj.

Profesionalizacija neke znanosti znači da nosioci tih znanja i vještina mogu pružiti neku primjenjivu uslugu koja je potrebna za funkcioniranje suvremenog društva. Proces u kojem se strukturira zaokružena cjelina nekog znanja, a zatim legitimizira primjena toga u društvu, dugotrajan je i često vrlo spor proces. Sociologija spada u one znanosti čija primjena se polagano, mukotrpno razvija, a naročito je osjetljiva na demokratske karakteristike političkog sistema pa i proces njene profesionalizacije može biti tim više ili manje usporen. Ono što doprinosi njenoj profesionalizaciji je udaljenost, odnosno ne afektiranost političkom moći i brže oformljivanje jasne ekspertize. Cost benefit analiza, analiza javnog mnijenja tipični su sociološki radovi koji s vremenom postaju prepoznatljiviji i traženi u društvu jer se uočava njihova funkcija i značenje.

Kritički pristup analiziranju društvenih pojava, situacija, sistema izuzetno je bitan za sociologiju kao znanost jer izostrava njenu osjetljivost na pojave. Međutim taj pristup nije dovoljan za daljnji znanstveni razvoj i oformljivanje sociološke ekspertize pa prema tome i za razvoj sociološke profesije. Dapače možemo zapaziti da isključivo usmjerenje na kritički pristup kakav nalazimo u redovima jugoslavenskih sociologa, stvara negativne efekte ne samo za razvoj same znanosti (nema teorijske podloge za istraživanja) kao i za njenu profesionalizaciju (nema

društvene narudžbe), već i za njen položaj u društvu, a posebno onda i za položaj i rad njenih nosioca.

Društveno marginalizirana i politički proskribirana znanost posebno u društvu gdje je politika jedini faktor moći i odlučivanja, rezultira smanjenjem šanse za istraživački znanstveni rad. Nemogućnost za znanstveno-istraživački rad stvara otvoreni prostor da se znanstveni i intelektualni potencijal i dalje usmjerava prvenstveno na kritičku analizu sistema. S jedne strane to dominira znanstvenom klimom, a vjerojatno i uređivačkom politikom časopisa, a s druge strane to je jedino što se čini da preostaje pojedincu kao znanstveni rad ukoliko se ne želi posvetiti političkim i administrativnim funkcijama u sistemu. To je također ona linija razdvajanja koju navodi Gredelj (1988) kao »radikalno-kritičku« orijentaciju za razliku od »afirmativno lojalističke« orijentacije, u okviru i na tragu marksizma. Izvan toga ostaje samo **proskribirana** tzv. buržoatsko-gradanska sociologija koja nema **pravo građanstva**.

Pri ovakovim historijskim korijenima iz kojih sociologija u Jugoslaviji nastaje, u ovakovom društveno-političkom okruženju u kojem djeluje te s ovakovom dominantnom znanstveno-profesionalnom klimom razumljiv je istraživački nalaz koji smo dobili.

1.2. Istraživački radovi

Od ukupnog broja analiziranih radova 33,95% su istraživački. Oni su relativno nejednako distribuirani po časopisima, kako smo već pokazali. Osnovna karakteristika tih radova je da su to prvenstveno deskriptivne analize 70,04%, a znatno rjeđe su kauzalne analize, njih ima svega 29,96%.

Tabela 3

TIP ISTRAŽIVAČKOG RADA	Tip istraživačkih radova po časopisima u %			
	Č A S O P I S I			
	Revija za sociologiju	Sociologija sela	Sociologija	Ukupno
Deskriptivna	47,06	72,31	79,17	70,04
Kauzalna	52,94	27,69	20,83	29,96
	100	100	100	100

$$(\chi^2 = 16,96395 > 9,1)$$

Više kauzalnih analiza 52,94%, nalazimo samo u časopisu »Revija za sociologiju«, dok u »Sociologiji sela« 72,32%, a u »Sociologiji« 79% istraživačkih radova su deskriptivnog karaktera.

Kvalitetu istraživačkog rada odredili smo s prisustvom ili odsustvom standardiziranih elemenata u istraživačkom postupku.

18,18% istraživačkih radova polazi od neke globalne teorije u istraživanje, a 81,82% nema za osnov neku globalnu teoriju.

32,36% radova ima teorijsko pojmovnu (operacionalizaciju), 30,18% ima djelomičnu operacionalizaciju, a 37,45% nema definiran pojmovni aparat kojim se služi u istraživanju.

26,95% radova ima jasno postavljenu hipotezu rada, dok 73,05% svih istraživačkih radova nema hipotezu kao konstitutivni dio rad.

Stupanj statističke obrade rezultata je u najvećem broju slučajeva (64,86%) univarijantna analiza, 21,38% radova ima bivarijantnu analizu, a svega 6,88% radova ima multivarijantnu analizu.

Najveći broj članaka dakle nema one elemente u radu koji se smatraju već standardnim osnovama istraživačkog postupka i izvještaja, a nivo statističke obrade podataka je zavidno nizak. Ovi podaci potvrđuju nam H2 u većem stupnju nego smo očekivali i upućuju na zaključak o niskoj razini jugoslavenske sociologije.

Pretpostavka je da će više kauzalnih analiza, tj. viši stupanj kompleksnosti biti u radovima koji imaju veći stupanj prisutnosti standardnih elemenata istraživanja.

Tabela 4

Tabela interkorelacije

	1	2	3	4	5
1 Tip analize	1.00	–	–	–	–
2 Hipoteze	.48373	1.00	–	–	–
3 Statistička ob.	.52547	.41968	1.00	–	–
4 Globalne teorije	.37285	.43611	.35196	1.00	–
5 Operacionalizacija	.27806	.34972	.23384	.51539	1.00

$$R_{1,2345}^2 = 0.3734845$$

$$R_{1,2345} = 0.6111338$$

Sačinjeni sistem korelacija pokazuje nam da postoje veze između promatranih varijabli. Najveća povezanost je između stupnja statističke obrade i tipa analize (deskriptivna, kauzalna), tj. što je viši stupanj statističke obrade to češće imamo kauzalnu analizu, tj. analizu višeg stupnja kompleksnosti, ali vrijedi i obrnuto.

Visoka povezanost prisutna je i između postojanja globalne teorije i teorijsko pojmovne operacionalizacije u istraživačkom postupku. Tamo gdje imamo globalnu teoriju, tamo imamo i pojmovnu operacionalizaciju i obrnuto.

Postojanje hipoteze u istraživačkom radu pokazuje visoku povezanost sa ostalim varijablama koje karakteriziraju istraživanje. Hipoteza je povezana s tipom rada tako da radovi koji imaju H češće su kauzalne analize i obrnuto. Radovi koji imaju H imaju također i operacijalizaciju, te radovi sa II imaju viši stupanj statističke obrade.

Među promatranim varijablama postoji povezanost. Očito je da se standardizirani elementi u istraživanju međusobno uvjetuju, nadopunjuju te da među njima postoji uska povezanost.

Koliko smo uzetim varijablama (2, 3, 4, 5) koje pokazuju prisustvo standardiziranih elemenata u istraživačkom postupku objasnili koliko tip rada (1) kauzalna ili deskriptivna analiza zavise od prisutstva tih elemenata. Koeficijent multiple determinacije ($R_{21,2345} = 0.3734845$) pokazuje da smo prisutnost kauzalnih ili deskriptivnih radova objasnili pomoću promatranih varijabli sa 37,34%, tj. da postoje još neke varijable koje nismo uzeli u obzir, a koje utiču na veću kompleksnost rada. Stupanj objašnjenosti zavisne varijable pokazuje da kompleksnost istraživačkog rada ovisi dobrim dijelom i o prisutnosti navedenih standardnih elemenata u istraživačkom postupku.

1.3. Metodološki radovi

Metodoloških radova u promatranim časopisima ima zanemarivo malo, svega 4,17%. To se uklapa u dosadašnju sliku naše sociologije gdje ne postoji veza između istraživačkih i teorijskih radova. Teorijski radovi dominantno su kritičke studije i ne predstavljaju bazu za istraživanje. Istraživački radovi ne polaze od teorija i ne provjeravaju ih, ne upotrebljavaju

kompleksniju statističku obradu i dominantno su deskripcije. Jasno je da u takovoj sociologiji ne postoji mjesto, ni interes za metodološke radove i uopće bavljenje tom problematikom. Inače to su radovi koji u drugim sociološkim časopisima u svijetu izazivaju najviše pisanih odgovora i polemika, premda nisu brojni jer se metodologija već vrlo jasno odredila u suvremenoj sociologiji.

Unutar ovog malog broja metodoloških radova većina se bavi problemima iz domene opće metodologije, dakle nečim nespecificiranim, globalnim pristupima. Time smo potvrdili i hipotezu H3.

Do sada smo analizirali osnovne karakteristike socioloških radova uopće kod nas i po časopisima. Posebno nas zanimaju razvojne tendencije sociologije, dakle eventualni procesi promjena u karakteru sociološke produkcije za što je u analizu potrebno uvesti vremensku dimenziju.

Tabela 5

Tip sociološkog rada u vremenskim intervalima

T I P R A D A	1972—1976		1977—1981		1982—1987	
	N	u %	N	u %	N	u %
Teorijski	134	57,89%	160	70,8 %	191	58,95%
Istraživački	106	39,85%	62	27,43%	109	33,64%
Metodološki	6	2,26%	4	1,77%	24	7,41%
Ukupno	246	100	226	100	324	100

Podaci u tabeli 5 upućuju na dva nalaza: prvo da u strukturi tipova sociološkog rada nema promjena. U sva tri promatrana vremenska intervala teorijski radovi su dominantni, zatim dolaze istraživački i vrlo mali broj metodoloških radova i to je osnovna generalna tendencija u jugoslavenskoj sociološkoj produkciji.

Drugi nalaz (zato navodim i apsolutne iznose) je da u razdoblju od 1977-1981. godine opada ukupan broj objavljenih radova u tri promatrana časopisa, ali taj se pad isključivo značajno dešava u skupini istraživačkih radova, koji se u odnosu na prethodno razdoblje smanjuju za 42,6%. U narednom razdoblju od 1982-1987. godine broj istraživačkih radova ponovo raste na nivo od prvog promatranog razdoblja.

Ovi podaci upućuju na zaključak da sociologija u nas nema jedan konstantan trend u svom razvoju, već da na nju djeluju neki vanjski faktori koji je snažno uvjetuju i to posebno onaj tip radova koji i inače čine manji dio sociološke produkcije. Kako su istraživanja u suvremenoj znanosti motor razvoja, izostanak znači nužno stagnaciju. Ovaj nalaz potvrdio je H5 da jugoslavenska sociologija stagnira krajem 70-tih godina (V. Rus, 1981) kako upozoravaju jugoslavenski sociolozi.

Nužno pitanje na koje treba pokušati odgovoriti da bi se razumjeli ovi podaci je, da li se nešto drastično dešava i što se dešava u znanstveno-profesionalnoj klimi, u društvenoj i političkoj klimi ili u sistemu organizacije znanosti što uvjetuje ovu značajnu stagnaciju istraživačkih radova u sociološkoj produkciji? Očito je da se promjene ne dešavaju u znanstveno-profesionalnoj klimi, ona se ne mijenja skokovito, a podaci jasno pokazuju da postoji konstanta u produkciji teorijskih radova koji u svim vremenskim intervalima dominiraju i uopće pokazuju stalan rast čak i u apsolutnim brojevima.

Naravno da je struktura članaka u časopisima uvijek ogledalo uređivačke politike, ali nerealno je i pretpostaviti da se uređivačka politika naglo i drastično mijenja isključivo na štetu istraživačkih radova; ako se to i dešava, onda je i to pokazatelj nekih uticaja izvana.

Društveno-političku klimu toga stagnantnog razdoblja karakterizira ideološka revitalizacija marksizma kao dominantne političke doktrine i jedino službeno priznate znanstvene teorije o društvu, a vrhunac se dešava sa zakonskim uvođenjem marksizma kao obaveznog nastavnog kolegija u srednje škole i na fakultete (1978. g). Marksistička teorija ne može poslužiti kao teorijska podloga za istraživanje svih društvenih fenomena, pa ukoliko je ona propisana kao jedina, teško da će se istraživanja vršiti u svim domenama. Činjenica je da u dobrom dijelu naših istraživanja (bez obzira na vremenski period) nemamo teorijskog okvira pa to i ne bi trebala biti sama po sebi smetnja za istraživanje uopće, to je smetnja za kvalitetu istraživanja. Međutim dominacija dogmatskog marksističkog pristupa i društveno-politička klima koju takav pristup stvara destimulativna je za sve društvene znanosti, a posebno je osjetljiva za društvena istraživanja. Društvo o sebi ne treba i ne želi ništa saznati jer sve je već rečeno u proklamiranom receptu kojeg samo treba realizirati. Ovakva politička klima koja počinje u prvoj polovini 70-tih godina dugoročno djeluje i na znanstveno istraživački rad tako da se smanjuje istraživanja i u drugoj polovini 70-tih godina rezultira smanjenom istraživačkom produkcijom.

Organizacija znanstveno istraživačkog rada u tom razdoblju također doživljava cijeli niz organizacionih promjena u sistemu financiranja znanstvenog rada. Te promjene također su dio općih političkih i društvenih stremljenja vezanih uz striktnije uvođenje zamišljenog modela društva. Očito su te promjene zaustavile i usporile istraživački rad u području sociologije.

2. Tematska usmjerenost socioloških radova

41,68% članaka u promatranim časopisima usmjereni su na teme koje su općeg karaktera te tako spadaju u opću sociologiju. 47,90% radova su iz posebnih sociologija, a 10,42% čine interdisciplinarni radovi. Ova distribucija radova po generalnoj tematskoj usmjerenosti relativno je ujednačena, a to znači da postoji specijalizacija u našoj sociologiji i time nismo potvrdili hipotezu H4.

Značajnije razlike su prisutne unutar ovih tematskih usmjerenja obzirom na tip rada i na razliku prisutnost posebnih sociologija. Tako 77,74% radova iz opće sociologije su teorijski tip rada, a unutar posebnih sociologija 55,4% su teorijski, a 44,46% su istraživački radovi. Veća je zastupljenost teorijskih radova u općoj sociologiji, ali teorijski radovi dominiraju u obje.

Najzastupljenije su teme iz sociologije sela čak 41,58% što je bilo i za očekivati obzirom da za to područje postoji specijalizirani časopis koji je ušao u naš uzorak. Na drugom mjestu su radovi iz industrijske sociologije 13,53%, na trećem teme iz urbane sociologije (10,46%), a zatim iz političke sociologije 8,16%, sociologije znanosti 4,59%, sociologije religije 4,08% (tabela 6).

Tabela 6

Struktura posebnih sociologija po tipu sociološkog rada u %

T I P R A D A	UKUPNO	Teorijski	Istraživački	Ukupno
Urbana soc.	10,46%	51,22%	48,78%	100
Industrijska	13,53%	45,28%	54,72%	100
Politička soc.	8,16%	87,49%	12,5 %	100
Soc. religije	4,08%	56,25%	43,75%	100
Soc. znanosti	4,59%	72,22%	27,78%	100
Soc. sela	41,58%	50,92%	49,08%	100
Ostale soc.	17,6 %	63,77%	36,23%	100

Unutar pojedinih posebnih sociologija nalazimo različitu zastupljenost teorijskih i istraživačkih radova. U političkoj sociologiji najviše dominiraju teorijski radovi (87,49%), a to karakterizira i ostale posebne sociologije samo u manjem obimu. Sociologija sela ima polovinu radova teorijskih, a polovinu istraživačkih dok se jedino industrijska sociologija pojavljuje kao više istraživačka nego teorijska.

Tip teorijskog rada koji apsolutno dominira posebnim sociologijama je sociološki kriticism. Raspon zastupljenosti sociološkog kriticizma u posebnim sociologijama je od 93,33% u ostalim sociologijama pa do 85,71% u urbanoj sociologiji. Jedino znatno odstupanje nalazimo kod industrijske sociologije. Svega 43,48% teorijskih radova spada u sociološki kriticizam, 43,48% su taksonomski radovi, a 13,04% su propozicioni radovi.

Istraživačke radove i u posebnim sociologijama karakterizira više deskriptivnih radova i manja prisutnost standardiziranih elemenata istraživačkog postupka. Jedini izuzetak u ovom općem trendu je industrijska sociologija. Jedino u toj posebnoj sociologiji nalazimo veće prisustvo standardnih elemenata istraživačkog postupka (51,61%) što rezultira i većim postotkom (53,33%) kauzalnih radova.

Ovo odstupanje industrijske sociologije po tipu teorijskog rada i po strukturalnim karakteristikama istraživačkog rada od ostalih socioloških radova pokazuje da postoji uska veza između tipa teorijskih radova i kvalitete istraživanja. Radovi na ovu sociološku temu imaju znatno bolju strukturu teorijskih radova što rezultira većim postotkom istraživanja, ali i boljom kvalitetom istraživanja.

U vremenskim intervalima koje smo promatrali kada (1977-1982) dolazi do smanjenja istraživačkih radova to se smanjenje prvenstveno događa u istraživačkim radovima iz posebnih sociologija. Najznačajnije smanjenje je doživjela urbana sociologija (koja od 41,46% smanjuje svoju produkciju u narednom razdoblju na 19,51% od ukupno publiciranih radova), zatim industrijska i interdisciplinarni radovi.

3. Karakteristike autora članaka

Autori analiziranih članaka prvenstveno su iz velikih gradova republičkih i pokrajinskih centara (93,45%). Rade na matičnim fakultetima (43,3%) na kojima se obrazuju sociolozi, zatim u istraživačkim institutima (29,8%), na ostalim fakultetima (12%) te u društveno-političkim institucijama (10%) i u tome ne postoje razlike po republikama. Ovaj nalaz je razumljiv i bio je očekivan jer su fakulteti i instituti smješteni u republičkim centrima. To su ujedno starija poznata i priznata sveučilišta bolje ekipirana, s institutima, a i institucije sistema također su smješteni u tim centrima. Najveći dio znanstvene produkcije stvara se u ovim urbanim i institucionalnim okvirima i to su upravo one znanstvene i intelektualne enklave koje produciraju znanja i vrše dominantan uticaj, tj. stvaraju znanstveno-profesionalnu klimu.

Najviše promatrane znanstvene produkcije dolazi iz tri najrazvijenije republike i njihova tri najveća grada. Članci objavljeni u »Reviji za sociologiju« prvenstveno su od autora iz Hrvatske (81,32%), dok u »Sociologiji sela« i »Sociologiji« ima više autora iz drugih republika. Mjesto gdje je smještena redakcija i gdje izlazi časopis utiče na republičku strukturu autora. U »Sociologiji sela« 59,6% su autori iz Hrvatske, a u »Sociologiji« 49,49% su autori iz Srbije. Relativno je nizak stupanj integracije, a visok stupanj regionalnog uticaja, što nas upućuje na veći uticaj neposredne (republičke) okoline na fizionomiju časopisa (vidi tabelu 1).

Institucija gdje autori rade pokazuje se kao značajna varijabla u znanstvenoj produkciji. Najviše radova produciraju autori s matičnih fakulteta (43,3%) na drugom mjestu su autori iz instituta (29,8%). Struktura tih radova po institucijama pokazuje da autori s fakulteta u

74,04% publiciraju teorijske radove i 21,24% istraživačkih radova. Autori iz instituta publiciraju podjednako teorijskih (48,28%) i istraživačkih radova (47,84). Zanimljivo je primjetiti da po kvaliteti teorijskih radova nema razlike između ovih dviju institucija kojima autori pripadaju. Razlika se pojavljuje u kvaliteti istraživačkih radova tako da su istraživački radovi autora s fakulteta u 42,27% kauzalne analize koje provjeravaju globalne teorije (28,77%), a radovi autora iz instituta u 71,56% su deskriptivne analize koje u 19,09% provjeravaju globalne teorije.

Daljnja razlika pojavljuje se i s obzirom na tematsku usmjerenost radova. Orijentacija autora sa fakulteta prvenstveno je na opću sociologiju (53,83%), a manje na posebne sociologije (39,76%). Dominantna orijentacija autora iz instituta su posebne sociologije (53,36%), a manje (38,57%) opće sociologije. Međutim kako autori sa fakulteta više objavljuju u ukupnoj produkciji, oni dominiraju u općoj sociologiji (54,66%), a podjednako su prisutni u posebnim sociologijama (36,62%) kao i instituti (33,52%).

Autori koji rade na ostalim fakultetima proizvode 12% socioloških radova prvenstveno su orijentirani na posebne sociologije u 63,33% i na interdisciplinarnne radove (17,78%). U ukupnoj strukturi oni proizvode 16,06% radova iz posebnih sociologija i 21,62% interdisciplinarnih radova.

Analiza članka po republikama pokazuje neke razlike koje bi nam mogle poslužiti kao indikator možda različite znanstvene i profesionalne regionalne klime.

Tabela 7

Tipovi teorijskih i istraživačkih radova po republikama prema autorima članaka u %

	Hrvatska	Slovenija	Srbija
TEORIJSKI RADOVI	54,9 %	56,84%	72,25%
Kritička sociol.	81,63%	68,81%	91,18%
Taksonomski	16,84%	26,42%	8,24%
Propozicioni	1,53%	3,77%	0,59%
ISTRAŽIVAČKI RAD	40,34%	38,95%	23,35%
Deskriptivni	70,42%	48,72%	86,78%
Kauzalni	29,58%	51,28%	11,32%

Značajnije razlike u tipovima radova nalazimo između autora iz Srbije i autora iz Slovenije. Članci autora iz Srbije su prvenstveno teorijski (72,25%) i to skoro apsolutno iz onoga tipa teorijskog rada kojeg smo okarakterizirali kao rad iz kritičke sociologije. Istraživačkih radova ima vrlo malo — 23,35%, i to su deskriptivni radovi (86,78%).

Kod slovenskih autora imamo ujednačeniju strukturu teorijskih (56,84%) i istraživačkih radova (38,95%). Ono što je još značajnije primijetiti struktura teorijskih radova u ovoj skupini je raznovrsnija tako da osim radova iz kritičke sociologije (69,81%) imamo 26,42% taksonomskih radova i 3,77% propozicionih radova. Istraživački radovi su u 51,28% slučajeva kauzalni radovi višeg stupnja kompleksnosti. Ovim se još jednom pokazuje uska veza između tipa teorijskih radova (H1 i H2) i kompleksnosti istraživačke produkcije. Stupanj kompleksnosti istraživačkih radova determiniran je smjerom razvoja teorija.

Radovi autora iz Hrvatske nalaze se negdje u sredini. Nešto je manje teorijskih radova, ali su oni u 81,63% slučajeva tip kritičkog teorijskog rada. Ima više istraživačkih radova (40,43%), ali je njihova kvaliteta slabija, dominiraju deskriptivni radovi.

Ovi nalazi mogu se uzeti kao indikatori za postojanje nekih razlika u znanstveno-profesionalnoj klimi ove tri sredine koje produciraju najveći dio (85,63%) analiziranih radova. Relativna zatvorenost časopisa smanjuje šanse za jače prožimanje, a povećava šanse za reproduciranje postojećih razlika. Naravno ove nalaze trebalo bi dokazati na reprezentativnijem uzorku i ostalih republičkih glasila.

4. Formalne karakteristike

Koautorstvo se ne pojavljuje kao značajan oblik nastajanja znanstvenih radova u nas. Svega 4,9% su radovi u koautorstvu, a 95,1% su samostalni radovi jednog autora. Komparacije radi u američkom časopisu *Social Forces* u razdoblju od 1982-1987. imamo 41,1% koautorskih radova. Ovaj mali broj koautorskih radova u našim sociološkim časopisima pojavljuje se isključivo u istraživačkim radovima i u radovima iz posebnih sociologija. Produciraju ih češće autori iz Slovenije (7,37%) i Hrvatske (6,72%), manje iz Srbije (2,2%), ali nema niti jednog koautorskog rada u, nazovimo to, manje razvijenim republikama, Makedoniji, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini.

Uopće možemo zaključiti da radovi jugoslavenskih autora imaju niži stupanj složenosti. Nemamo longitudinalnih i komparativnih studija koje zbog visokog stupnja kompleksnosti zahtijevaju timski rad i produciraju koautorstvo. Po ovom parametru možemo zaključiti da jugoslavenska sociologija spada u manje razvijene sociologije, a unutarnje razlike dijele sudbinu ukupne razvijenosti republika.

Stupanj znanstvene opremljenosti pojavljuje se kao još jedan indikator razvijenosti naše sociologije ili naših sociologija.

U analiziranim časopisima naišli smo na tri situacije. Jedna gdje ne postoji jasna preskripcija pisanja rada i referenci, ali redakcija provodi neku ujednačenost u znanstvenoj opremljenosti rada (Sociologija sela). Drugi gdje postoji pisana, detaljna, jasna, vrlo suvremena preskripcija načina znanstvene opremljenosti rada, prisutna u većini svjetskih vodećih socioloških časopisa, ali se redakcija te preskripcije striktno ne pridržava (Revija za sociologiju). Treći slučaj gdje pisana preskripcija ne postoji, a redakcija ne vrši nikakvu jednoobraznu korekciju, pa je i prisutna velika šarolikost u znanstvenoj opremljenosti rada (Sociologija).

Nizak stupanj preskripcije načina opremljenosti znanstvenog rada indikator je niskog razvoja sociološke znanosti, ali i niske profesionalnosti. S druge strane upućuje na relativno slabu uključenost jugoslavenske sociologije (ili redakcija) u praćenje znanstvenih publikacija u svijetu gdje su takove preskripcije nužan sastavni dio.

ZAKLJUČAK

Upozorenja jugoslavenskih sociologa o zaostajanju i stagnaciji jugoslavenske sociologije u drugoj polovini 70-tih godina pokazalo se u ovom istraživanju kao točna opservacija. To zaostajanje bilo je jedino u istraživanjima iz posebnih sociologija. Specijalizacija i istraživanje kao nužna posljedica razvoja neke znanosti bilježi osjetnu stagnaciju u razdoblju od 1977-1981. Ova stagnacija posljedica je društveno-političke klime toga vremena. Još jednom se pokazalo koliko su društvene znanosti, a sociologija posebno, osjetljive na političko i društveno-kulturno okruženje (F. H. Gareau, 1985).

U strukturi socioloških radova nema promjena u vremenu. Postoji stalna apsolutna dominacija teorijskih radova i to jednog tipa teorijskog rada, što upućuje na visoku uniformnost ovakve teorijske produkcije, ali upitnu aplikabilnost za istraživanje. Istraživačkih radova ima znatno manje i niže su znanstvenog spoznajnog dometa.

Možemo primijetiti da postoje ustvari dvije paralelne sociologije — teorijska i istraživačka — među kojima nema dodira i očekivanog nužnog prožimanja. Te dvije sociologije se visoko **toleriraju** (nema nikakvih diskusija i polemika među njima o svrsishodnosti jedne ili druge), i visoko **ignoriraju** (ne upotrebljavaju međusobna dostignuća i rezultate).

Indikator relativno niskog stupnja znanstvene razvijenosti jugoslavenske sociologije je izostanak konzistentne preskripcije u opremanju znanstvenih radova i malom prisutnošću koautorskih radova.

Posljedice ovakvog razvoja i stanja sociologiji u nas, za sociologiju kao znanost pogubne su. Ukoliko nemamo prožimanja teorije i empirije, što je osnovni smisao svake znanosti, pa i sociologije, onda nema uvjeta za daljnji znanstveni razvoj. Robert Burgess (1986) »vrlo jasno ukazuje na to da se koreni teorije nalaze u sociološkim istraživanjima« (prema M. Bulmer, 1989, 412).

Za sociologiju kao profesiju odsustvo ovog jedinstva znači odsustvo osnovnog konstitutivnog elementa profesije, a to je posjedovanje i ovladavanje teorijama i tehnikama svoje profesije. Ako tog jedinstva nema u znanosti, nema ga ni u individualnom praktičnom djelovanju. Time se neminovno postavlja upitnost funkcionalne specifičnosti (Parsons, 1939) profesionalnog djelovanja sociologa u nas. Dok se sociologija shvaća kao »društveno komentiranje stanja u društvu« (M. Bulmer, 1989, 417) ili tumačenje klasika, teško je govoriti o sociologiji kao profesiji. Nejasna i nedorečena funkcionalna specifičnost sociološke profesije u nas smanjuje stupanj njene prepoznatljivosti u društvu i time uvjetuje izostanak narudžbe za sociološku ekspertizu.

Postoji opasnost koju možemo nazrijeti iz ovakvog smjera razvoja sociologije u nas, a to je visoki stupanj infiltracije ostalih profesija u sociološko polje djelovanja. Naime niska standardizacija u istraživačkim postupcima ne samo da smanjuje vrijednost i komparativnost podataka već omogućava da se istraživanjima bave oni koji minimalno znadu statistiku i istraživačke tehnike i da odsustvo teorije ne smatraju bitnim nedostatkom. S druge strane ovako shvaćena teorija kao društveno komentiranje stanja ili tumačenje klasika (kod nas su to klasici marksizma) otvara široko polje za proglašavanje svakog rada sociološkim. Ovim se ne dovodi u pitanje interdisciplinarnost već laicizam u znanosti.

LITERATURA:

- Ben-David Joseph (1986): *Uloga znanstvenika u društvu*, Zagreb, Školska knjiga
- Bernik Ivan (1985): Sociologija i »društvena praksa«, *Sociologija*, Vol. 27. br. 1-2, 181-193
- Brown S. J., Gilmartin B. G. (1969): *Sociology Today: Lacunae, Emphases and Surfeits*, *The American Sociologist*, November, 283-291
- Bulmer Martin (1989): Teorija i metod u novijoj britanskoj sociologiji, da li slabi empirijski trend? *Sociologija*, Vol. 31., br. 2-3, 407-430
- Gareau H. Frederich (1985): *The Multinational Version of Social Science*, L. A. Sage Publication
- Goriciar Joze (1972): Marksizam — socijalna filozofija — sociologija, *Sociologija*, Vol. 14, br. 3, 509-525
- Gredelj Stjepan (1988): Društvo, javnost i sociologija, *Sociološki pregled*, Vol. 22, br. 3, 271-296
- Lenka Kurt (1970): citirano prema Radova Marijanović: Sociologija između računanja i prorokovanja, empirije i teorije, *Sociologija*, Vol. 17, br. 4, 699-707
- McClung Lee Alfred (1986): *Sociology for Whom ???*, N. Y. Syracuse University Press
- Merton K. Robert (1967): *O teorijskoj sociologiji*, Zagreb, CDD, 1979
- Olsen E. Marvin (1968): *The Process of Social Organization*, N. Y., Holt, Rinehart and Winston
- Parsons Talcot (1939): *The Professions and Social Structure*, u knjizi: *Essays in Sociological Theory*, N. Y., The Free Press, 1964
- Reynolds L. T., Reynolds J. M. (1970): *The Sociology of Sociology*, N. Y., David McKay Company, Inc.

- Rizman Rudolf (1975): Sociologija sociologije, od radikalne sociologije do konstituisanja posebne discipline **Sociologija**, Vol. 17, br. 4., 655-666
- Rus Veljka (1981): Jugoslavenska sociologija između politizacije i socijalizacije, **Sociologija**, Vol. 23, br. 3-4
- Sekulić Duško (1979): Nekoliko teza o »teorijskoj« i »empirijskoj« sociologiji, **Revija za sociologiju**, Vol. 9, br. 1-2, 48-56
- Sesardić Neven (1988):
- Zetteberg Hans (1965): **On Theory and Verification in Sociology**, The Badminster Press
- Zuckermman H., Merton R. (1972): Age, Aging and Age Structure in Science, u knjizi R. Metton: **Sociology of Science**, Chicago, The University of Chicago Press, 1973
- Županov Josip (1980): Sociologija, marksizam i industrijska sociologija, **Sociologija**, Vol. 22, br. 1-2, 15-25
- Županov J., Šporer Z. (1984): Profesija sociolog, **Revija za sociologiju**, Vol. 16, br. 1-2, 11-47

CHARACTERISTIC OF SOCIOLOGICAL WORKS

ŽELJKA ŠPORER

Faculty of Mining, Geology and Petroleum Engineering, Zagreb

Scientific production has always reflected the dominant scientific atmosphere and scientific influences which prevail over a certain environment. Science does not function independently and autonomously but is exposed to a stronger or weaker influence of the political system and the society's general stage of development. The element of political influence is more powerful in totalitarian systems thus making their influence upon scientific production also more perilous for the development of social sciences in particular.

The scientific works published in three Yugoslav sociological reviews are the subject of a structural analysis which is being carried out in this paper for the period 1972 to 1987. Two groups of characteristics determining scientific orientation of sociological work have been defined. First, it is the thematic orientation of the work (general sociology, special sociologies or interdisciplinary work) and second, it is the type of sociological work (theoretical research and methodological work). In addition to the works orientation analysed are also the qualitative features of different types of sociological works. The data indicate the stage of development and the direction in which sociology in Yugoslavia is developing under the influence of the socio-political atmosphere.

This work shows that within the structure of sociological works there are no changes in time. A continuous absolute domination of theoretical works exists, namely of one type of theoretical work which indicates high uniformity of such theoretical production, but also its questionable applicability to research. Research work is much scantier and it has a smaller scientific-cognitive range.

It may be noted that in fact two parallel sociologies exist; a theoretical and a research sociology, among which there is no contact and expected necessary interaction. Those two sociologies tolerate each other very well (there are no polemics among them questioning one or the other) and they very much ignore each other (they do not make use of mutual achievements and results).

The indicator of a relatively low stage of scientific development of Yugoslav sociology is the lack of consistent prescription in equipping scientific works and a rare presence of co-author works.

The consequences of such development and of the position of sociology as science are perilous. Without the interaction of theory and empirics which is the principal purport of each science, including sociology, then the conditions for further scientific development do not exist.